

Večerka, Radoslav

[Mirčev, K.; Kodov, Chr. Enijninski apostol: starobálgarski pometnik ot XI v.]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná.
1966, vol. 15, iss. A14, pp. 187-188

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100460>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

des rezensierten Werkes gehört, beginnt mit einer methodologischen Erwägung: bei der Erforschung der Beziehungen zwischen den verwandten Sprachen sind nicht allein gemeinsame Neuerungen (positive und negative!) zu beachten, sondern auch gemeinsame Archaismen, weiterhin auch Divergenzen, wobei jedenfalls auch die Tiefe der Einbettung der betreffenden Erscheinungen in der Sprachstruktur in Betracht genommen werden muss (von einer Einheit darf man nur in dem Fall sprechen, wenn die gemeinsamen Neuerungen und Archaismen einer tieferen Schicht der Sprachstruktur angehören als die Divergenzen). Von diesem Standpunkt aus mustert nun W. alle (von *Meillet* u. a.) zugunsten der italokeltischen Theorie angeführten Argumente. Er zeigt u. a., dass im Gebiet der Adjektivsteigerung vielmehr Divergenzen als Übereinstimmungen vorkommen, dass die Paradigmatisierung der *i*-Form in der Funktion des Genitivs Sg. der *o*-Stämme verhältnismässig spät erfolgt ist usw. Vor allem hebt jedoch W. die tiefgreifenden Unterschiede im Temporal- und Modalsystem hervor: das kelt. *f*-Futurum entspricht nicht dem lat. *b*-Futurum, ebenso wenig der kelt. *s*-Konjunktiv den lateinischen Formen wie *faxō* etc., in der Ausnützung des *ā*-Morphems weichen die beiden Sprachgruppen im wesentlichen ab. Die Theorie von der italokeltischen Ureinheit ist dementsprechend ein Trugbild, ein Mythos — das Uritalische und das Urkeltische stellten zwei selbständige ie. Mundarten dar. Diese und noch manche andere Gründe führen auch zu einer grundsätzlichen Ablehnung des Termins „italokeltische Nation“ (*Meillet*). In diesem Zusammenhang entwickelt W. eine interessante Betrachtung über die ursprüngliche Organisation der altitalischen und altkeltischen Gesellschaft: die keltischen Fakten helfen die Zustände in Altitalien aufzuhellen, wo schon frühzeitig wesentliche Umwandlungen erfolgt sind (Veränderungen im semantischen Inhalt der Termini **reg-s*, **teutā*, die Ersetzung des letzteren durch das etruskische Wort *tribus* usw.).

Bekanntlich wurde sogar die Berechtigung des Termins „italische Sprachen“ bezweifelt: einige Sprachwissenschaftler (*Walde*, *Devoto*) betrachteten das Lateinische und das Oskoumbrische als zwei selbständige ie. Sprachgruppen. Der Standpunkt, den *M. S. Beeler* in seinem Beitrag eingenommen hat, ist recht skeptisch: die meisten latino-sabellichen Übereinstimmungen lassen sich auf beiderlei Art interpretieren, die Beschränktheit des oskisch-umbrischen Sprachmaterials ermöglicht leider keine definitiven Schlussfolgerungen darüber, ob diese Übereinstimmungen die Existenz einer protoitalischen Sprachgemeinschaft bezeugen oder bloss das Ergebnis einer späteren Integration von zwei selbständigen ie. Sprachzweigen auf dem Boden der Apenninhalbinsel darstellen.

Kaum mehr als eine erschöpfende Übersicht der bisherigen Theorien bietet der Vortrag von *E. P. Hamp* über die Stellung des Albanischen. Die Schlussfolgerungen sind skeptisch: die ganze Frage bleibt einstweilen völlig offen! — Ähnlicherweise klingt auch die Betrachtung von *E. G. Polomé* über das Illyrische und Venetische aus: der völlige Mangel an authentischem Sprachmaterial (mit den Eigennamen ist höchst vorsichtig zu arbeiten!) gestattet zurzeit keine sicheren Schlüsse über die Stellung des Illyrischen. Nicht einmal die Zugehörigkeit des Messapischen zu diesem Sprachzweig scheint völlig gesichert zu sein! Über das Venetische meint man in der letzten Zeit, dass es dem Illyrischen nicht angehörte, P. stellt sich jedoch gleichfalls skeptisch den Versuchen gegenüber, es mit den italischen Sprachen zu verknüpfen.

Man kann wohl nicht behaupten, dass das Buch viele neue Erkenntnisse erbracht hat. Es ist jedoch ein nützliches Werk, das über den gegenwärtigen Stand der Forschung in vielen verschiedenen Teilgebieten der Indoeuropäistik berichtet, zugleich ein anregendes Werk, das einerseits wahrnehmen lässt, wie viele konkrete Fragen in einem anscheinend so gründlich durchforschten Gebiet (wie die indoeuropäischen Sprachen) noch ihrer Lösung harren, andererseits jedoch auch einige neue Wege zu ihrer Lösung andeutet.

Adolf Erhart

K. Mirčev—Chr. Kodov: Eninski 'apostol. Starobalgarski pometnik ot XI v. Sofija 1965, 263 s.

V. r. 1960 byl při archeologickém výzkumu a restauraci zříceniny kostelíka sv. Paraskevje (Petky Trnovské) ve vsi Enina — asi 5 km severně od Kazanlaku — objeven poškozený pergamenový rukopisný zlomek starého csl. praxapostola. Památka se dočkala už v r. 1965 vzorného vydání prací *K. Mirčeva a Chr. Kodova*, která obsahuje po úvodu nejprve vlastní edici textu tak, že se vždy na sudé (levé) stránce knihy podává fototypická reprodukce jedné stránky originálu a na liché (pravé) stránce její prepis do cyrilice s nejdůležitějšími poznámkami pod čarou; je to uspořádání velmi výhodné a užitečné, neboť velmi usnadňuje konfrontaci vydaného (translitrovaného) textu s originálem a urychluje práci s památkou.

Za textem památky následuje její zevrubný paleografický popis, pojednání o jejím ornamentu,

rozbor jejího jazyka a slovník, vlastně index verborum s řeckými předlohami s a uvedením všech míst, kde se dané slovo v památce objevuje.

Pro písmo Eninského apoštola je charakteristické zejména to, že je zavěšeno na lince, že tedy zachovává úzus běžný jinak v památkách psaných hlaholicí; z památek cyrilských je stejný způsob psaní známý z Undol., s nimiž má Eninský apoštol ještě i další styčné body v oblasti jazyka. Druhý rys spojující písmo En. ap. s tradicí písemnictví hlaholského je existence několika hlaholských liter v jeho textu. Na základě paleografické analýzy zařazují editoři památku do poloviny 11. stol., nejpozději do prvních desetiletí druhé poloviny 11. stol. S tímto datováním je v podstatě ve shodě i celkový ráz jazyka památky.

Po jazykové stránce se En. ap. vyznačuje množstvím typických archaismů, jako je např. takřka pravidelné užívání nosovek — tj. odpovídajících liter na místech etymologicky náležitých (s výjimkou partic. praes. act. sloves III. tř. typu *besědučestimi*, *glešte* apod.), rozlišování fonémů *i* — *y*, poměrně dobré ještě zachovávání afrikáty *dz*, naprostá převaha původních tvarů ve skloňování konsonantických kmenů substantivních (např. nom. sg. *ljuby*, *nebo*, *mati*, gen. sg. *tělese*, *plamene*, dat. sg. *crěkvi*, *děšteri*, lok. sg. *vz dře* aj.), užívání starých tvarů participia praet. act. od sloves IV. A tř. typu *svtororč*, *chožděšei* apod.), tvar zájmeného gen. *česo*, důsledné užívání duálových tvarů apod.

Vedle toho se však v jazyce En. ap. objevují některé velmi příznačné rysy související s jeho časovým i místním zařazením. Jsou to mimo jiné tyto znaky: En. ap. je památka „jednojerová“, užívá se v ní pouze *ъ*, a to takřka zcela důsledně za oba jery v pozici silné (jen ojediněle jsou doklady s vokalizací původního *b* v *e*) a velmi často i v pozici slabé. Je zde silně omezeno *l* epenthetické (běžně se v památce objevují tvary jako *postavenъ*, *dreve* aj.). Charakteristická je dále změna *čl*, *džl* > *ca*, *dza* (např. *casaru*, *dzalo* apod.). Do značné míry a se značnou důsledností je v En. ap. provedena kontrakce v koncovech složených deklinace adjektiv a participií, imperfekta a neutrálních ijo-kmenů (jsou zde tedy běžné koncovky *-ago* < *-aago*, *-achъ* < *-aachъ*, *-ymъ* < *-yymъ* atp.). V dat. sg. m. a n. složených deklinace adjektiv je v památce vždy zakončení *-omu*, osobní zájmeno I. os. pl. má v nom. podobu *ny*, od relativia *iže* jsou pro nom. sg. m. doloženy i tvary *ižъ* a kromě toho se v sg. m. užívá i absolutního relativia *eže*. Ze syntaktických znaků En. ap. je třeba připomenout značnou frekvenci genitivu-akuzativu a adnominálního dativu; řec. *κἀντα* je tu přeloženo někdy singulárem, někdy plurálem. V slovní zásobě památky jsou zastoupeny i lexikální jednotky, které v jiných starých esl. památkách nejsou běžné, např. *poklěknoti*, *zastoprnica*, *umiriti*, *mědlivъ*, *scglasie* aj., i moravismy jako *papežъ* i konečně lexikální elementy prozrazující místní (bulharský) původ lidový jako *kandilnica*, *ordinъ* atp.

V úhrnu přicházejí editoři k závěru, že se v jazyce památky odráží řada specifických zvláštností bulharštiny 11. stol., a to zvláštností bulharských nářečí východních. Edice svým významem přerůstá ovšem daleko rámec vlastní bulharistiky v užším smyslu toho slova. En. ap. jako nejstarší dosud známý rukopis esl. překladu apoštola, tedy památky spadající literárně už do období cyrilometodějského, je důležitým studijním materiálem a pomůckou pro studium paleoslovenistiky, k níž se ostatně hlásí i svým rukopisným doložením, představující jakýsi spojující rukopisný článek mezi památkami „kanonickými“ a rukopisy středobulharskými.

Radoslav Večerka

Základní všeslovanská slovní zásoba, ČSAV, Ústav jazyků a literatur — etymologické pracoviště v Brně, 1964, 559 litogr. s.

Přípravy slovanského jazykového atlasu vyvolaly potřebu sestavit — hlavně pro cíle morfoloogické — jistý soubor všeslovanské slovní zásoby. Na výzvu československých vedoucích komise pro všeslovanský jazykový atlas se tohoto úkolu ujali pracovníci brněnského etymologického pracoviště Ústavu jazyků a literatur ČSAV. Výsledek jejich práce, který vyšel litograficky v r. 1964 s názvem Základní všeslovanská slovní zásoba, poslouží ovšem nejen při práci na slovanském jazykovém atlase, ale bude představovat pomůcku základní důležitosti i při perspektivním zpracování srovnávací slovanské mluvnice a slovanského etymologického slovníku.

Spis obsahuje po předmluvě F. Kopečného nejprve seznam základní všeslovanské slovní zásoby (s oddělenými soupisy slovo významově i formálně jednotlivých a slovo chybějících jen v jednom ze slovanských jazyků), dále přehled základní všeslovanské slovní zásoby (s heslovým slovem v tradiční psl. podobě, s významem uvedeným německy, francouzsky a u botanických termínů latinsky a konečně s doložením a podobou heslových slov v dnešním slovanských jazycích), pak výběr některých důležitějších pojmů věcně (s východiskem českým a s příslušnými